

H.C. Andersen – liv og værker

Ane Grum-Schwensen

H.C. Andersens forfatterskab hører til blandt de mest udbredte i verden. På nuværende tidspunkt er H.C. Andersens eventyr oversat til mere end 160 forskellige sprog. Flere faktorer i samspil har medvirket til, at Andersens eventyr har opnået denne udbredelse: Der er grundlæggende kvaliteter i eventyrene, der gør, at de til stadighed bliver oversat og udgivet på forskellige sprog. Eventyrren har i sig selv kvaliteter, der gør den interessant på tværs af kulturelle og geografiske forskelle, men der er også kvaliteter, der har at gøre med Andersens særlige udformning og udfordring af genren (se Jacob Bøggilds essay ”Eventyrren” i denne publikation).

Når det gælder interessen for H.C. Andersens livshistorie, er der også flere faktorer i spil. Den ene faktor er timingen: H.C. Andersen blev født i 1805, samme år som Adam Oehlenschläger udgav dramaet *Aladdin eller den forunderlige Lampe*, hvor man følger ”naturens muntre søn”, Aladdin. Aladdin blev i samtiden set som repræsentant for den romantiske idé om geniet, der står i tæt forbindelse med de åndelige kræfter i naturen og derfor kan udrette det utroligste – som f.eks. at sætte sig ud over sin fattige opvækst. H.C. Andersen beskrev i mange sammenhænge sig selv som netop sådan en Aladdin: et naturbarn, der med Guds hjælp fik mulighed for at udrette det utroligste. Og historien om H.C. Andersens opadstigen på den sociale rangliste afspejler den udvikling, der i det hele taget fandt sted i det danske samfund i 1800-tallet.

H.C. Andersen var tidligt klar over, at hans livsforløb var en god historie, og allerede som 27-årig skrev han sin første selvbiografi, den posthumt udgivne *Livsbogen*. Han forstod at flette livshistorien sammen med sin digtning i en grad, som man ikke før

H.C. Andersen fotograferet af Franz Hanfstaengel i 1860. Brev til Henriette Collin 3. august 1860: "... det er det eneste Portræt min Forfængelighed ønsker gaaer over til Efterverdenen. Hvor de unge Damer da vilde sige: 'At han ikke blev gift?'" Hanfstaengel var en af tidens bedste portrætkunstnere, og fotografiet iscenesætter H.C. Andersen som digter, med pen, papir og blækhus. Foto: Odense Bys Museer.

havde set hos danske forfattere. Den tidligst publicerede selvbiografi på dansk, *Mit Livs Eventyr* (1855), blev ligefrem indledt med en sammenkobling af liv og værk: ”Mit liv er et smukt Eventyr, saa rigt og lykosaligt!” Og i *Mit eget Eventyr uden Digtning* (udgivet på tysk i 1847) fremhævede H.C. Andersen, at ”Mit Liv vil være den bedste Belysning over alle mine Arbejder.” Som bl.a. Heinrich Detering (2012) har påpeget, refererede denne første offentliggjorte selvbiografi med titlen og i indhold til Johann Wolfgang von Goethes selvbiografi *Dichtung und Wahrheit* fra 1811.

Tidslinje

- 1805: H.C. Andersen bliver født i Odense 2. april
- 1816: H.C. Andersens far dør
- 1819: H.C. Andersen bliver konfirmeret og rejser til København
- 1820-22: Elev på Hofteatrets danseskole og Det Kgl. Teaters syngeskole
- 1822: Udgiver sin første bog under dæknavn, starter sponsoreret uddannelse på latinskolen i Slagelse
- 1828: Består studentereksamen
- 1829: Består adgangseksamen til Københavns Universitet, udgiver sine første bøger under eget navn
- 1832: Skriver sin første selvbiografi, *Levnedsbogen*, der først udgives længe efter hans død
- 1833: Tager på den store dannelsesrejse til Italien, moderen dør
- 1835: Udgiver sin første roman, *Improvisatoren*, og sit første hæfte med *Eventyr, fortalte for Børn*
- 1838: Bliver tildelt årlig kunstnerstøtte
- 1847: H.C. Andersens *Samlede Værker* udkommer på tysk, med den første offentliggjorte selvbiografi
- 1852: Udgiver fra nu af sine fortællinger i hæfter med titlen *Historier* i stedet for *Eventyr*
- 1851: *Samlede Skrifter* udkommer på dansk
- 1855: Udgiver sin første danske selvbiografi, *Mit Livs Eventyr*
- 1867: H.C. Andersen udnævnes til æresborger i Odense
- 1870: Udgiver sin sidste roman, *Lykke-Peer*
- 1872: Skriver sit sidste eventyr, ”Hvad gamle Johanne fortalte”
- 1875: H.C. Andersen dør på familien Melchiors landsted ”Rolighed” 4. august og begravnes på Assistens Kirkegård i København

Det var og er ikke usædvanligt, at man interesserer sig for kunstneres livshistorie. Måske fordi man håber på at få en bedre forståelse af kunstværkerne, eller af, hvad der gør nogle

mennesker mere kreative eller succesfulde end andre. Men det er sikkert, at forfatteren H.C. Andersen selv aktivt har gjort sit til at skabe en overvældende stor interesse for detaljerne i sin livshistorie ved at fremstille sit liv som et eventyr og sine eventyr som genspejlinger af sit liv. Den store interesse har blandt andet vist sig ved, at man efter H.C. Andersens død især har udgivet de af hans efterladte papirer, der har med privatlivet at gøre: dagbøgerne og brevene.

H.C. Andersens levetid – fra 1805 til 1875 – var da også fuld af underfulde begivenheder og af store forandringer, både for Andersen selv og for den omgivende verden. Men det var også et liv, der bød på meget andet end skønhed, rigdom og lykke, både på det personlige og det karrieremæssige plan.

Barndom

Hans Christian Andersen blev født i Odense den 2. april 1805 som eneste barn af skomagersvenden Hans Andersen (1782-1816) og vaskekønnen Anne Marie Andersdatter (ca. 1774-1833). Moderen havde i forvejen datteren Karen Marie, født uden for ægteskab i 1799. Da H.C. Andersen blev født, havde forældrene ikke deres egen bopæl, men det gule hjørnehus, der nu indgår i museet *H.C. Andersens Hus* er siden blevet udpeget som fødestedet. Her havde H.C. Andersens mormor boet; og da Hans Christian blev født, boede faderens tante her – den eneste nære slægtning i Sankt Hans Sogn, hvor drengens fødsel og dåb blev registreret. Huset lå i Odenses værste slum, der var befolket af socialt udsatte mennesker fra samfundets bund.

H.C. Andersens barndomsminder fra Odense, der med sine 6000 indbyggere dengang var Danmarks næststørste by, er knyttet til hjemmet i Munkemøllestræde, hvor den fattige

H.C. Andersens barndomshjem i Munkemøllestræde i Odense. Her boede tre familier i hver deres lejlighed. Hans Christian fik ofte tæv af nabosønnen Gotfred, der var fire år ældre. Foto: Odense Bys Museer.

familie flyttede ind i 1807. Moderen, der var stærkt overtroisk, stimulerede Hans Christians fantasi ved at fortælle om de gamle folkeskikke og den gamle folketro, f.eks. om å-manden i Odense Å, der langt senere skulle blive flettet ind i hans historie om ”Klokkedybet” (1858).

Faderen var interesseret i tidens tanker, politik og litteratur og læste højt for Hans Christian af Holbergs

komedier, af *Tusind og én nat* og af Bibelen. Blandt skomagerværktøjet var saksen, som drengen med faderens hjælp hurtigt lærte at bruge, bl.a. til at klippe dukker til et dukketeater. Både saksen og fascinationen af teatret blev trofaste følgesvende for H.C. Andersen hele livet igennem.

Den fattige familie besøgte Odense Teater én gang hver vinter, og det var en fest for H.C. Andersen, der blev gode venner med plakاتبæreren og fik lov at hjælpe med at uddele teatrets plakater. Han måtte beholde et eksemplar selv, som han brugte til at digte sig sine egne forestillinger. Han foretrak at fantasere for sig selv, fremfor at lege med sine jævnaldrende, der også ofte drillede ham.

Størstedelen af sin skolegang tilbragte drengen i byens fattigskole, på fattiggården. Selv om han ikke var særlig flittig, var han en kvik dreng, der hurtigt lærte at læse og skrive. Hans læselyst var stor, så hos genboen, præsteenken madam Bunkeflod, lånte han bøger og stiftede bekendtskab med William Shakespeare og de antikke tragedier og komedier.

Når den voksne forfatter sidenhen skildrede sin barndom, overdrev han ikke den fattigdom, han voksede op i, men romantiserede den hellere. Kun 11 år gammel mistede H.C. Andersen sin far, der havde ladet sig hverve som soldat og var kommet fysisk svækket hjem efter sin udstationering i Holsten. Tabet var både en personlig og en økonomisk katastrofe: Moderen måtte tage mere arbejde for at skaffe brød på bordet, og Hans Christian måtte ud at tjene til føden. Han var for en kort periode arbejdsdreng på en klæde- og senere på en tobaksfabrik, men dér kunne han ikke finde sig til rette.

Som teenager blev han til gengæld en hyppig gæst hos borgerfamilierne i Odense, hvor han gav prøver på sine evner for at synge og fortælle. Oberst Chr. Høegh-Guldberg så hans talent og arrangerede en audiens hos prinsen på Odense Slot, den senere kong Christian VIII. Prinsen tilbød at hjælpe H.C. Andersen, hvis han fandt sig et godt håndværk – men Andersen afslog på grund af sine kunstneriske ambitioner.

Efter H.C. Andersens konfirmation måtte han alvorligt overveje, hvad han ville med sit liv. For at forfølge sin drøm om et liv i kunsten – og helst ved teatret – rejste han til København den 4. september 1819, kun 14 år gammel.

Det tidligste af de bevarede H.C. Andersen papirklip forestiller en soldat og kan dateres til omkring 1822. Foto: Odense Bys Museer.

Teaterdrømme og uddannelse

To dage efter ankom han til København. Byen var i oprør på grund af den såkaldte jødefejde, hvor jøder blev overfaldet og forretninger ødelagt. Men balladen forskrækkede ikke H.C. Andersen, der forventede en del tumult i storbyen, der dengang havde lidt over 100.000 indbyggere.

Det første, Andersen gjorde, var at søge mod Det Kongelige Teater. Med det anbefalingsbrev, Høegh-Guldberg havde givet ham med, opsøgte han solodanserinde Schall og siden professor Knud Lyne Rahbek og chefen for Det Kgl. Teater, Frederik Conrad von Holstein – men alt sammen uden held. Pengene var ved at slippe op, og den 18. september opsøgte H.C. Andersen den italienske syngemester Guiseppe Siboni. Netop denne dag holdt Siboni selskab, hvor bl.a. komponisten C.E.F. Weyse og digteren Jens Baggesen var til stede. Og Andersens optræden gjorde indtryk: Siboni påtog sig at uddanne drengen, og Weyse samlede penge ind til det unge talent.

Men i foråret 1820 gik Andersens stemme i overgang, og Siboni opsagde deres aftale. De næste to år var Andersen knyttet til teatret med forskellige småjobs og var helt afhængig af den økonomiske støtte, han fik af sine velyndere. I maj 1822 modtog han sin afsked fra teatret. Inden da havde han indleveret et stykke til teatret – *Røverne i Vissenbjerg*. Stykket blev forkastet; det vidnede om manglende elementær dannelse, lød dommen.

Trods modgangen skrev H.C. Andersen i løbet af få uger en tragedie, *Alf sol*, og en fortælling inspireret af den skotske romanforfatter Sir Walter Scott – *Gjenfærdet ved Palnatokes Grav*. Værkerne blev med en selvbiografisk prolog udgivet under titlen *Ungdoms-Forsøg* med pseudonymet Villiam Christian Walter. Men bogen solgte ikke, og i september 1822 afviste teateret tragedien. I afslaget lød det dog, at forfatteren havde talent, og at han burde modtage en elementær uddannelse. H.C. Andersen modtog tilbuddet med taknemmelighed.

"Det Skjønne, som Romere og Grækere ikke kendte det." Teaterscener er et tilbagevendende motiv i H.C. Andersens papirklip. Foto: Odense Bys Museer.

Den nu 17-årige Andersen blev anbragt på Slagelse Latinskole hos rektor Simon Meisling med et krav om, at han lagde digteriet på hylden. Han mistrivedes hos Meisling og havde ikke meget tilfælles med sine noget yngre klassekammerater. En af skoletidens få glæder var at modtage breve fra Høegh-Guldberg i Odense, fra familien Wulff og fra velynderen Jonas Collin i København. En anden fornøjelse var skoleferierne. Da besøgte han ofte den ældre digter B.S. Ingemann i Sorø, der opmuntrede ham til at fortsætte med at digte. Skoleeleven besøgte også sin alkoholiserede mor, der nu boede i fattigstiftelsen Doctors Boder i

Odense. I København fejrede han højtiderne hos sine velgørere, og den største ferieoplevelse var et julebesøg hos kommandør Wulff, der boede på Søkadet-akademiet – en fløj af det nuværende Amalienborg Slot.

Efter afslutningen på latinskole-uddannelsen i 1828 skrev Andersen straks sine første bøger under eget navn. Året efter afsluttede han studierne ved den såkaldte Anden Examen, hvor han modtog førstekarakterer.

Forfatterkarriere

De første tre bøger – teaterstykket *Kiærlighed på Nicolai Taarn* (1829), en humoristisk parodi på en rejsekildring, *Fodreise fra Holmens Canal til Østpynten af Amager i Aarene 1828 og 1829* (1829), og digtsamlingen *Digte* (1830) – gjorde H.C. Andersen til et kendt navn på den danske litterære scene og finansierede hans første indenlandske rejse. Andersens internationale berømmelse tog fart fra midten af 1830'erne, hvor først hans romaner (*Improvisatoren*, 1835, *O.T.*, 1836, og *Kun en Spillemand*, 1837) og siden hans eventyr (det første hæfte *Eventyr, fortalte for Børn* udkom i 1835) vandt udbredelse i Tyskland. I midten af 1840'erne kom hans store gennembrud i England og Amerika med både eventyr og romaner. Det blev eventyrene og de korte historier, der gav ham en stadigt stigende berømmelse, da de allerede i hans egen levetid blev oversat til et for samtiden ualmindeligt stort antal sprog. På sin 70-års fødselsdag kunne han (blandt mange andre ting) derfor også modtage en udgave af ”Historien om en Moder” (1848) på 15 forskellige sprog. Efter hans død er der kontinuerligt udkommet oversættelser af eventyrene på nye sprog; f.eks. kom den første oversættelse til kinesisk i 1914.

Helt fra begyndelsen brugte H.C. Andersen den mundtlige tradition i eventyrene, som han læste op af undervejs i skriveprocessen og efterfølgende redigerede, så pointerne stod skarpere og historierne fungerede godt i oplæsningssituationer som dem, hvor forældre læser op for børn, eller som de mange situationer, hvor Andersen selv læste op for et publikum. Det kunne være i Kongehuset, for adelsfolk på herregårde, i *Studenteforeningen* eller i *Arbejderforeningen af 1860*, hvor han var den første danske forfatter, der sagde ja til at læse op af sine værker, og hvor han læste op cirka 20 gange.

Eventyrene ændrede med tiden karakter, og Andersen pointerede, at de ikke udelukkende var henvendt til børn. De små hæfter, som eventyrene udkom i, ændrede titel fra *Eventyr, fortalte for Børn* til henholdsvis *Nye Eventyr*, *Historier* og *Nye Eventyr og Historier*. Med titelændringen blev det også gjort tydeligt, at de korte fortællinger ikke entydigt begrænsede sig til eventyrgenrens former. Mange af forfatterskabets – og den billedkunstneriske produktions – øvrige værker er på samme vis kendetegnet ved at blande og bryde samtidens krav til de forskellige genrens form.

H.C. Andersens litterære produktion er overraskende omfangsrig. Efter den litterære debut i 1829 fulgte – i en ubrudt strøm og sideløbende – romaner, digte, eventyr, skuespil, rejseskildringer og selvbiografier. I det tidlige forfatterskab dominerede lyrikken, i det senere eventyr og historier. I sin egen levetid fik han udgivet 156 eventyr, 24 digtsamlinger (ca. 800 digte), 43 dramatiske arbejder, 11 romaner og noveller, 21 rejseskildringer, 10 biografiske arbejder, 2 selvbiografier og 36 småstykker. Dertil kommer en række hel- og halvfærdige udkast til historier, hvoraf nogle er udgivet efter hans død. Derudover skrev han dagbøger, almanak og adskillige tusinde breve til venner og bekendte.

Billedkunstneren H.C. Andersen

- Livet igennem tegnede H.C. Andersen og klippede figurer i papir og andre materialer.
- Det tidligste af de bevarede **papirklip** er fra o. 1822 og forestiller en soldat. Mange andre er klippet til juletræer i de familier, han var tæt på, eller for at underholde et publikum eller give en gave.
- De fleste af Andersens **tegninger** blev lavet undervejs på rejser og er blevet anvendt til at fastholde indtryk, også til litterært brug. De blev typisk først tegnet med blyant og derefter tegnet op med blæk.
- Men Andersen lavede også mere eksperimenterende og 'frie' tegninger, både i sin barndom og senere i livet.
- I striben af **billedbøger**, som han lavede til børn, kombinerede han papirklip, collager, tegninger og fortælling.
- Det sidste store billedkunstneriske værk var et stort **skærmbret** med otte felter, hvorpå Andersen lavede store collager af udklip fra aviser og blade. Det lavede han i vinteren 1873-74, da han var plaget af sygdom og ikke rigtig var inspireret til at skrive længere fortællinger.

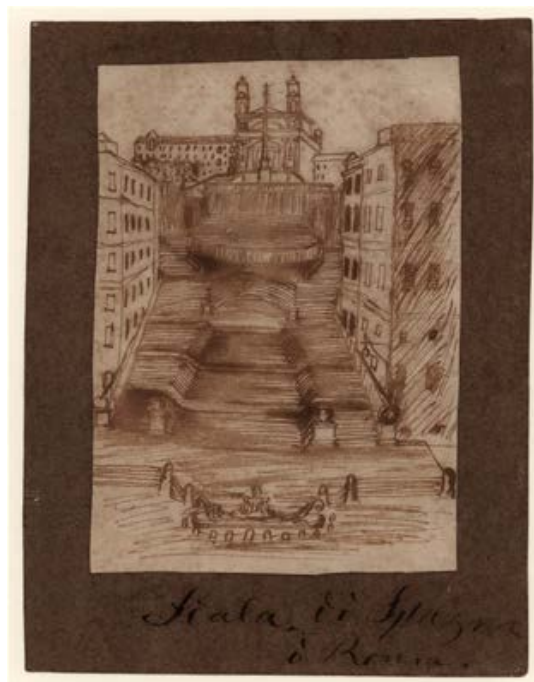
Trækfuglen

Ligesom sine værker rejste H.C. Andersen selv usædvanligt vidt omkring for sin tid. Han elskede at rejse og beskrev ofte sig selv som trækfugl – gerne en stork – der mere led af "udve" end af hjemve. Efter at han havde forladt hjemmet i Odense tilbragte han en meget stor del af sit liv på farten, på rejser i Danmark og i udlandet, og hans hjem bestod af skiftende

lejede værelser og hoteller i nærheden af Det Kongelige Teater i København. Det var først sent i sit liv, at han begyndte at anskaffe sig møbler, for han følte sig tynget og bundet af den slags ejendele.

H.C. Andersen etablerede ikke selv familie, men fik nære relationer til en række familier i Danmark og i udlandet, som han besøgte og opholdt sig hos ved festlige lejligheder, til højtider – og i hverdagen. Her fik han opfyldt en stor del af sine sociale behov, men han led alligevel af ensomhed og plagedes jævnligt af tristesse over sit manglende held i romantisk kærlighed.

Tilværelsen som enlig gjorde det på den anden side muligt at udleve den store rejselyst, der også virkede stærkt inspirerende på forfatterskabet. Selv om H.C. Andersen som hovedregel ikke skrev meget på sine litterære værker, mens han rejste, indsamlede han indtryk og inspiration, som han typisk omsatte til litteratur umiddelbart efter rejserne.

"Scala di Spagna i Roma."
Foto: Odense Bys Museer.

Trækfuglen H.C. Andersen

- Tog på 31 rejser til udlandet og tilbragte i alt ca. 9 år af sit liv udenlands.
- Den første udenlandsrejse gik til Tyskland i 1830 og den sidste til Schweiz i 1873.
- Rejste mest i Europa, men nåede også til Afrika (Marokko) og Orienten (Tyrkiet).
- De første rejser foregik med hestevogne og sejlskibe, de sidste med tog og dampskibe.
- Besøgte 48 danske herregårde og slotte, nogle af dem i kort tid, andre på hyppige, længere ophold.
- Basnæs på Sjælland var den herregård, han besøgte oftest: i alt 34 gange.

Udødelige Andersen

Som aldrende forfatter havde H.C. Andersen opnået den berømmelse, han siden sin ungdom havde stræbt efter: en heldig skæbne, der ikke er alle forundt, hvilket han også var meget bevidst om. Alligevel kredsede hans tanker, både i de private optegnelser og i de litterære værker, i stadig højere grad om, hvad der skulle blive af ham selv og hans kunst, når han var død. I tiden var der også mange spekulationer og diskussioner om, hvorvidt man kunne stole på den kristne lære om sjælens udødelighed. Da H.C. Andersen i 1875 døde, efter længe at have været syg af leverkræft, blev hans begravelse den 11. august et stort tilløbsstykke. På gravstenen havde han fået mejslet et vers fra et af sine sidste digte, ”Oldingen”, der næsten virker som en besværgelse. De sidste strofer lyder:

*Vort Jordeliv her er Evighedens Frø,
Vort Legem' døer, men Sjælen kan ei døe!*

Når det gjaldt kunstens udødelighed, var H.C. Andersen pinagtigt bevidst om, at al kunst står i risiko for at blive glemt med tiden. Som vi ved, er det endnu ikke gået sådan med hans. Værkernes frodige fantasi har sat sit præg på den danske litterære stil og på det danske sprog, men har også rakt langt ud i verden. H.C. Andersens fine iagttagelsessans, indlevelsessevne, eksperimenterelyst og talent for komposition kommer stærkt til udtryk i hans litterære produktion såvel som i hans billedkunst, og de kvaliteter gør sit til, at man stadig med stort udbytte læser hans eventyr overalt i verden og fortolker dem i nye kunstneriske udtryksformer. Og så er det værd at have i baghovedet, at nok er der refleksioner og iagttagelser fra det levede liv at finde i dem – men det er også en forfatter, som mestrer kunsten at iscenesætte, der er på spil.

*H.C. Andersen fotograferet på herregården Frijsenborg i 1865.
Foto: Odense Bys Museer.*

Litteratur

- Andersen, H.C. 1847. *Das Märchen meines Lebens ohne Dichtung*. Leipzig: Verlag von Carl B. Lorck.
- Andersen, H.C. 1926. *Levnedsbog*. Hans Brix (udg.). København: H. Aschehoug & Co.
- Andersen, H.C. 1942. *Mit eget Eventyr uden Digtning*. H. Topsøe-Jensen (udg.). København: Nyt Nordisk Forlag/Arnold Busck.
- Andersen, H.C. 1943. *Mit Livs Eventyr*. Helge Topsøe-Jensen (udg.). København: Nyt Nordisk Forlag.
- Andersen, H.C. 1971-76. *H.C. Andersens Dagbøger*, bind I-XII. Kåre Olsen og Helge Topsøe-Jensen (udg.). København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Detering, Heinrich. 2012. H. C. Andersen's 'Schiller Fairy Tale' and the Post-Romantic Religion of Art. *Romantik: Journal for the Study of Romanticisms* 1:1, s. 49-66.
- Mylius, Johan de. Forfatterportræt. Arkiv for Dansk Litteratur's hjemmeside
http://adl.dk/solr_documents/hca-p
- Ulldal, Jens Th. 2002. *Her løb jeg om med træsko på: Historien om H.C. Andersens eventyrlige barndom i Odense*. Odense: Odense Bys Museer.

Hvis du vil vide mere

Biografier

- Andersen, Jens. 2005. *Andersen*, bd. I-II. København: Gyldendal.
- Askgaard, Ejnar Stig. Om Andersen (kort biografi). Odense Bys Museers hjemmeside
<https://museum.odense.dk/viden/hc-andersen/om-hca>
- Bredsdorff, Elias. 1987. *H.C. Andersen – en introduktion til hans liv og forfatterskab*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Brovst, Bjarne Nielsen. 2004. *H.C. Andersens barndom og ungdom: Skomagerens søn: Lykkens smed*. København: Lindhardt & Ringhof.
- Brovst, Bjarne Nielsen. 2004. *H.C. Andersen og kærligheden*. København: Lindhardt & Ringhof.
- Brovst, Bjarne Nielsen. 2004. *H.C. Andersen og ensomheden*. København: Lindhardt & Ringhof.
- Mylius, Johan de (2016). *Livet og Skriften. En bog om H.C. Andersen*. København: Gad.
- Mylius, Johan de. Kort biografi. H.C. Andersen Centrets hjemmeside
<https://andersen.sdu.dk/liv/biografi>

Bibliografi: <https://andersen.sdu.dk/forskning/bib/>

Værkregister: <https://andersen.sdu.dk/vaerk/register/>

Breve: <https://andersen.sdu.dk/brevbase/>

Manuskripter: H.C. Andersen Centrets digitale udgave: <https://andersen.sdu.dk/ms/>

Det Kgl. Biblioteks digitale udgave: *H.C. Andersen online*

<http://www5.kb.dk/da/nb/tema/litteratur/hca/index.html>

Det Kgl. Bibliotek. 2010. *H.C. Andersen 1805-1875. H.C. Andersens Eventyr*. <http://wayback-01.kb.dk/wayback/20101108104436/http://www2.kb.dk/elib/lit/dan/andersen/eventyr.dsl>

Tidstavle: <https://andersen.sdu.dk/liv/tidstavle/>

Dagbøger: https://oraapp.kb.dk/hca_pub/cv/main/Oversigt.xsql?nnoc=hca_pub

Billedkunsten

Askgaard, Ejnar Stig (2020). *Ord og billede i H.C. Andersens kunst* (ph.d.-afhandling). Odense: Syddansk Universitet.

Heltoft, Kjeld (1969). *H.C. Andersen som billedkunstner*. København: Gyldendal.

Nørregaard-Nielsen, Hans Edvard (1992). *Jeg saae det Land: H.C. Andersens rejseskitser fra Italien*, København: Gyldendal.